

ODDALENIE OBSTRUKCYJNEGO WNIOSKU DOWODOWEGO

JACEK KOSONOĞA*

DOI: 10.26399/iusnovum.v13.1.2019.01/j.kosonoga

1. UWAGI WSTĘPNE

Przewlekłość postępowania karnego jest bez wątpienia zjawiskiem wysoce niepożądanym. Z założenia bowiem, proces powinien stanowić sekwencję logicznie uporządkowanych czynności, prowadzonych sprawnie, bez zbędnych opóźnień i przewlekłości. Nakazuje to dyrektywa szybkości postępowania, zgodnie z którą rozstrzygnięcie sprawy powinno nastąpić w rozsądnym terminie, a zatem w sposób ciągły i bez nieuzasadnionych przestojów (art. 2 § 1 pkt 4 k.p.k.). Takie założenie z jednej strony zmniejsza koszty procesu i ryzyko przedawnienia karalności, z drugiej natomiast ułatwia dokonanie prawdziwych ustaleń faktycznych i w efekcie realizację dyrektywy trafnej reakcji karnej.

Kwestia szybkości postępowania nabiera szczególnego znaczenia także w kontekście prewencji indywidualnej. Zasadnie podnosi się bowiem, że kara, która realnie może być wymierzona w dalekiej przyszłości, traci w znacznym stopniu swą siłę odstręczającą i zdolność wychowawczego oddziaływania na sprawcę, gdyż zatracą się wtedy bezpośredni związek reakcji karnej z czynem¹. Rozstrzygnięcie sprawy w rozsądnym terminie, eliminuje również stan niepewności oskarżonego co do jego statusu prawnego, a w razie skazania pozwala na szybsze jego zatarcie, czy też rozpoczęcie biegu ewentualnych okresów próby w związku z zastosowaniem środków probacyjnych. Dyrektywa szybkości jest szczególnie istotna w sprawach w jakich zastosowano tymczasowe aresztowanie, które nie może stanowić antycypacji kary, a powinno jedynie zapewniać prawidłowy tok procesu. Nie bez znaczenia pozostaje także społeczny aspekt przewlekłości postępowań karnych. Sytuacja taka osłabia

* dr hab., profesor Uczelni Łazarskiego, Wydział Prawa i Administracji; e-mail: jacek.kosonoga@lazarski.pl

¹ M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 340.

bowiem autorytet wymiaru sprawiedliwióci, zniechęca obywateli do współpracy z organami procesowymi i w efekcie wywołuje poczucie bezkarności sprawców przestępstw. Nie bez racji pozostaje twierdzenie, że sprawiedliwość spóźniona stanowi zaprzeczenie sprawiedliwióci (*justice delayed is justice denied*).

Rozstrzyganie spraw w rozsádnym terminie jest jednak zálozeniem wzorcowym, które nie uwzględnia nie tylko celowego lekcewázenia obowiązków procesowych przez jego uczestników, ale również zachowań, które formalnie mieszczą się w granicach przysługujących im uprawnień, lecz w istocie mają charakter obstrukcyjny. Spośród wielu instytucji procesowych mających przeciwdziałać temu zjawisku wskazać można na art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k. pozwalający na oddalenie wniosku dowodowego w sposób oczywisty zmierzającego do przedłużenia postępowania.

Głównym motywem wprowadzenia do kodeksu postępowania karnego tej przesłanki oddalenia wniosku dowodowego, inspirowanej rozwiązaniami znanymi chociażby procedurze niemieckiej², było stworzenie prawnych mechanizmów reagowania na nadużywanie uprawnień procesowych przez oskarżonych i obrońców³. Pomimo początkowego sceptycyzmu w podejściu do tego rozwiązania⁴ w doktrynie przesłanka ta oceniana jest pozytywnie, a dotychczasowe orzecznictwo dowodzi, że – wbrew wyrażanym wcześniej obawom – stosowanie art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k. nie stanowi zagrożenia dla prawidłowej realizacji prawa do obrony, czy instrumentalnego wykorzystywania prawa przez organy procesowe. Pewne wątpliwości wiążą się natomiast z kwestią wzajemnej relacji tego przepisu do pozostałych przesłanek oddalenia wniosku dowodowego. Do rozważań inspirowane również ogólne zagadnienie nadużycia praw procesowych, z którym bezpośrednio wiąże się tytułowa problematyka. Znaczenie ma także jej aspekt aksjologiczny. Tytułowe zagadnienie pozostaje bowiem na styku takich wartości jak: prawo do obrony, kontrydiktoryjność, dążenie do dokonania prawdziwych ustaleń faktycznych – z jednej strony oraz szybkość i sprawność postępowania – z drugiej.

2. PRZESŁANKI ODDALENIA WNIOSKU

Zgodnie z art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k. oddalenie wniosku dowodowego następuje w sytuacji, gdy w sposób oczywisty zmierza on do przedłużenia postępowania. W istocie jednak każdy wniosek dowodowy, w mniejszym lub większym stopniu, powoduje spowolnienie postępowania. Wymaga on bowiem jego poprawnego sformułowania, zgłoszenia i procesowego rozpoznania. Słusznie zatem wskazuje się w orzecznictwie, że znaczenie przepisu art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k. nie może być odkodowywane wprost,

² Zob. M. Wąsek-Wiaderek, *Oddalenie wniosku dowodowego zmierzającego w sposób oczywisty do przedłużenia postępowania w polskiej procedurze karnej*, [w:] L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda (red.), *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, Lublin 2005, s. 716–718.

³ Sejm IV kadencji, druk sejmowy nr 182.

⁴ K. Zgryzek, *Oddalenie wniosku dowodowego w nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, [w:] M. Płachta (red.), *Aktualne problemy prawa i procesu karnego. Księga ofiarowana Profesorowi Janowi Grajewskiemu*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2003, t. XI, s. 175 i n.

a więc tylko w oparciu o wnioski wynikające z wykładni gramatycznej. Wnioskowanie oparte na tego rodzaju wykładni pozwalałoby bowiem oddalić każdy wniosek złożony w trakcie postępowania, a nie zawarty w skardze wszczynającej określone postępowanie, skoro jego uwzględnienie faktycznie prowadziłoby do przedłużenia postępowania inicjowanego taką właśnie skargą. Wykładnia taka prowadziłaby do absurdu i z całą stanowczością można stwierdzić, że nie o takie właśnie reguły procedowania chodziło ustawodawcy. Takie postępowanie ze złożonymi wnioskami dowodowymi uniemożliwiłaby w ogóle wykonywanie obrony, a co się z tym wiąże, czyniłoby taki proces karny procesem nierzetelnym. Zatem reguły wykładni funkcjonalnej nie pozwalają na takie właśnie odczytanie treści normy art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k.⁵. Kluczowe znaczenie dla ustalenia przesłanek oddalenia obstrukcyjnego wniosku dowodowego ma w związku z tym wykładnia celowościowa.

Jak już wspomniano, *ratio legis* art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k. sprowadza się do wyposażenia sądu *meriti* w takie narzędzie, które pozwala skutecznie walczyć z obstrukcją procesową stron, a więc umyślnym wykorzystywaniem uprawnień procesowych, w celu uniemożliwienia toku procesu lub jego spowolnienia⁶. W tym kontekście w dotychczasowym orzecznictwie sądowym i doktrynie ocena przesłanki wskazanej w art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k. sprowadza się przede wszystkim do analizy dwóch zasadniczych kwestii. Po pierwsze, celu działania autora wniosku. Po drugie, momentu, w którym następuje jego złożenie.

Dla przyjęcia obstrukcyjnego charakteru wniosku konieczne jest wykazanie, że intencją wnioskodawcy jest wyłącznie przedłużenie postępowania oraz, że ta intencja jest oczywista. Należałoby zatem dokonać obiektywnej oceny celu działania wnioskodawcy. Z założenia wniosek dowodowy ma zmierzać do wykazania ściśle określonej tezy dowodowej⁷, która w ocenie wnioskodawcy ma służyć wyjaśnieniu określonej kwestii. W szerszym aspekcie za taki cel należy uznać także realizację dyrektywy trafnej reakcji karnej i zasady prawdy. Nie mieści się jednak w tym inny cel, jakim jest przewlekanie postępowania. Stanowi on wręcz zaprzeczenie istoty wniosku dowodowego. Obowiązkiem organu procesowego oddalającego wniosek dowodowy na tej podstawie jest zatem wykazanie braku zamiaru wyjaśniania przez wnioskodawcę istotnych okoliczności sprawy w zgodzie z zasadą prawdy i jednocześnie uprawdopodobnienie zamiaru przewlekania postępowania. Chodzi o cyniczne przeszkadzanie organowi procesowemu w sprawnym prowadzeniu postępowania przez nadużywanie uprawnień procesowych; specyficzną, obstrukcyjną postawę strony procesowej, która czyni nieprawidłowy użytek z zagwarantowanych jej uprawnień⁸. Cel działania wnioskodawcy

⁵ Postanowienie SN z 14 marca 2007 r., IV KK 481/06, OSNwSK 2007, poz. 624.

⁶ D. Szumiło-Kulczycka, [w:] S. Waltoś, J. Czapska (red.), *Zagubiona szybkość procesu karnego. Jak ją przywrócić*, Warszawa 2005, s. 52; postanowienie SN z 14 marca 2007 r., IV KK 481/06, OSNwSK 2007, poz. 624; postanowienie SN z 3 kwietnia 2012, V KK 30/12, LEX nr 1163966.

⁷ Szerzej zob. A. Bojańczyk, *Teza dowodowa jako normatywny wyznacznik zakresu przeprowadzenia dowodu w procesie karnym o charakterze inkwizycyjnym i kontradiktoryjnym*, [w:] P. Wiliński (red.), *Kontradiktoryjność w polskim procesie karnym*, Warszawa 2013, s. 260–268; M. Błoński, *Wniosek dowodowy*, „*Studia Prawno-Ekonomiczne*” 2000, nr 2, s. 73–96.

⁸ M. Wąsek-Wiaderek, *Oddalenie wniosku dowodowego...*, s. 710.

musi być przy tym oczywisty, czyli niebudzący wątpliwości, bezsporny, pewny, nasuwający się na pierwszy rzut oka⁹.

O celu tym można pośrednio wnioskować z zachowania się strony, a szczególności z faktu złożenia wniosku dowodowego w określonej sytuacji procesowej. Typową okolicznością poddawaną ocenie w orzecznictwie sądowym jest złożenie wniosku dowodowego na późniejszym etapie postępowania, choć możliwe to było także wcześniej. Słusznie zauważa Sąd Najwyższy, że wniosek dowodowy może być składany w każdym czasie, nawet długo po zdarzeniu, co nie oznacza wszakże, by moment zgłoszenia wniosków dowodowych był wyłączony spod oceny sądu. Z tego twierdzenia nie można jednak – jak to czyni Sąd Najwyższy – wyprowadzać tezy, że decydując się na późne zgłoszenie wniosku dowodowego, należy liczyć się, że taka okoliczność – niezależnie od meritum – zostanie poddana ocenie¹⁰. Twierdzenie to mogłoby prowadzić do wniosku, że moment zgłaszania wniosku dowodowego stanowi *sui generis* samoistną przesłankę jego oddalania, bez względu na merytoryczną zasadność tezy dowodowej i procesową przydatność danego dowodu. Taka interpretacja nie tylko wypaczałaby *ratio legis* art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k., ale także godziłaby w zasadę prawdy. W przepisie tym nie chodzi o spóźniony wniosek, ale o wniosek zmierzający w sposób oczywisty do przewlekłości postępowania.

Późne wystąpienie strony z inicjatywą dowodową może zatem, ale nie musi, świadczyć o zaistnieniu przesłanki określonej w art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k. W szczególności okoliczność taka – co potwierdza praktyka – może wystąpić w razie celowego złożenia znacznej liczby wniosków w ostatnim możliwym terminie, pomimo tego, że istniała procesowa możliwość i faktyczne uzasadnienie do ich złożenia na wcześniejszym etapie postępowania. Suma tych okoliczności wskazuje bowiem na instrumentalne traktowanie przysługujących stronie uprawnień procesowych przez celowe powstrzymanie się od inicjatywy dowodowej, po to tylko, aby zrobić z niej użytek na końcowym etapie procesu i spowolnić jego bieg.

Zasadniczo więc wniosek dowodowy powinien zostać zgłoszony niezwłocznie po zaistnieniu tego faktu, który skutkuje koniecznością przeprowadzenia określonego – zgłoszonego we wniosku – dowodu. Inaczej można zasadnie stwierdzić, że zgłoszenie wniosku dowodowego na późniejszym etapie postępowania sądowego, w sytuacji gdy okoliczności, które uzasadniały zgłoszenie takowego wniosku istniały już wcześniej, ma na celu nieuzasadnione przedłużenie postępowania karnego¹¹.

Jeżeli zatem analiza zgłoszonego wniosku dowodowego w zestawieniu z całokształtem okoliczności faktycznych, a w szczególności faktyczną możliwością złożenia tego wniosku na wcześniejszym etapie postępowania bez szkody dla realizowanej linii obrony doprowadzi do jednoznacznego stwierdzenia, że celem takiego wniosku było tylko przedłużenie postępowania karnego, to zastosowanie normy art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k. będzie nie tylko uzasadnione, ale konieczne i nie może być skutecznie kwestionowane, odwołaniem się do zasady prawdy material-

⁹ Zob. np. S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa 2003, t. III, s. 76.

¹⁰ Postanowienie SN z 17 listopada 2004 r., III KK 69/04, OSNwSK 2004, nr 1, poz. 2098.

¹¹ Postanowienie SN z 20 grudnia 2016 r., II KK 377/16, LEX nr 2188791.

nej, która nie ma przecież w k.p.k. normatywnej „przewagi” nad zasadą szybkości postępowania¹².

Stąd też brak uprzedniego złożenia wniosku dowodowego w sytuacji kilkukrotnego wezwania stron postępowania do zgłaszania takich wniosków, zwłaszcza gdy strona była reprezentowana przez adwokata lub radcę prawnego, może uzasadniać oddalenie zawartego w apelacji wniosku dowodowego jako zmierzającego w sposób oczywisty do przedłużenia postępowania karnego (art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k.)¹³.

Znaczenie ma jednak nie tylko czas złożenia wniosku dowodowego, ale także czas jego rozpoznania. W orzecznictwie zasadnie wskazuje się przykładowo, że nie sposób powoływać się na art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k., skoro wniosek dowodowy pojawił się 9 miesięcy przed momentem jego rozpoznania¹⁴. Organ procesowy nie powinien w ten sposób przerzucać konsekwencji swojej opieszałości na stronę procesową. Podobnie brak będzie podstaw do odwoływania się do wskazanej wyżej podstawy prawnej w sytuacji, gdy ani etap rozprawy, na którym wnioski były składane, ani to, że w perspektywie konieczności przeprowadzenia innych, zaplanowanych wcześniej, czynności procesowych ewentualne dopuszczenie zgłoszonych dowodów nie mogłoby opóźnić zakończenia postępowania¹⁵.

Nieco odmiennie przedstawiają się przesłanki oddalenia wniosku dotyczącego dowodu z opinii biegłych. W orzecznictwie sądowym utrwaliło się stanowisko, iż przepis art. 170 § 1 k.p.k. w odniesieniu do tego rodzaju dowodu może mieć zastosowanie jedynie przy rozpoznawaniu pierwszego w sprawie wniosku o powołanie biegłych, których dotąd nie powołano, albo wniosku o powołanie biegłego odnośnie do zupełnie innego przedmiotu opinii niż ten, którego dotyczy złożona już opinia. Jeżeli natomiast wniosek dowodowy dotyczy powołania nowych biegłych odnośnie do okoliczności objętych wydaną już opinią, to jego rozpatrywanie, a tym samym uwzględnianie lub oddalanie następuje w oparciu o art. 201 k.p.k., a nie art. 170 § 1 k.p.k. W pierwszym z przywołanych przepisów wskazuje się bowiem, w jakich sytuacjach możliwe jest wezwanie ponownie tych samych biegłych na rozprawę w celu przesłuchania odnośnie tego, co było przedmiotem opinii lub powołanie dla tej samej kwestii nowych ekspertów. *A contrario* zatem, to przy braku wskazanych w art. 201 k.p.k. okoliczności, a nie w sytuacjach określonych w art. 170 § 1 k.p.k., wniosek taki podlega oddaleniu¹⁶. Jest to stanowisko słuszne. Przepisy

¹² Postanowienie SN z 3 kwietnia 2012, V KK 30/12, LEX nr 1163966, D. Szumiło-Kulczycka, *Zagubiona szybkość...*, s. 211–212.

¹³ Postanowienie SN z 3 września 2014 r., III KK 7/14, OSNKW 2015, nr 2, poz. 11.

¹⁴ Wyrok SN z 9 października 2008 r., V KK 135/08, OSNwSK 2008, poz. 1990.

¹⁵ Postanowienie SN z 28 kwietnia 2016 r., II KK 79/15, LEX nr 2044473.

¹⁶ Postanowienie SN z 17 maja 2017 r. IV KK 133/17; wyrok SA we Wrocławiu z 3 grudnia 2014 r., II Aka 292/14, LEX nr 1649351; wyrok SA w Krakowie z 4 marca 1999 r., II Aka 29/99, KZS 1999, nr 3, poz. 20; postanowienie SN z 7 lipca 2006 r., III KK 456/05, OSNKW 2006 nr 10, poz. 95; wyrok SN z 13 czerwca 1996 r., IV KRn 38/96, OSNKW 1996, nr 9–10, poz. 56 z krytyczną glosą K. Zgryzka, OSP 1997, nr 9, s. 421; wyrok SN z 13 lutego 1997 r., IV KRn 219/96, OSNKW 1997, nr 7–8, poz. 66; wyrok SA w Krakowie z 24 maja 2001 r., II Aka 58/01, OSN Prok. i Pr. 2002, nr 5, poz. 30; wyrok SA w Białymstoku z 25 września 2008 r., II Aka 119/08, OSAB 2008, nr 2–3, poz. 52; wyrok SA w Katowicach z 30 września 2006 r., II Aka 225/08, KZS 2008, nr 1, poz. 97; wyrok SA w Katowicach z 29 listopada 2017 r., II Aka 379/17, LEX nr 2480863.

art. 193 k.p.k. i art. 201 k.p.k. formułują samoistne przesłanki dopuszczenia dowodów z biegłych i w tym zakresie stanowią *lex specialis* w stosunku do przepisów ogólnych z art. 170 k.p.k.

Nie do końca przekonuje natomiast twierdzenie, iż w sytuacji, w której nie zachodzą określone w art. 201 k.p.k. przesłanki kwestionowania opinii biegłego, wniosek o powołanie kolejnego biegłego uznać należy za zmierzający w sposób oczywisty do przedłużenia postępowania (art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k.)¹⁷. Skoro w sytuacji, gdy opinia jest niepełna lub niejasna albo gdy zachodzi sprzeczność w samej opinii lub między różnymi opiniami w tej samej sprawie, można wezwać ponownie tych samych biegłych lub powołać innych, to nie czyni się tego – a zatem oddala wniosek – gdy opinia jest jasna pełna i pozbawiona sprzeczności. Podstawa prawna uwzględnienia i oddalenia wniosku dowodowego jest w tym przypadku tożsama i wyłącza stosowanie art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k. Trudno byłoby również posłużyć się w tym przypadku testem intencji autora wniosku, charakterystycznym dla podejmowania decyzji w trybie art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k. Tym bardziej, że dla dopuszczenia dowodu z opinii innych biegłych nie ma znaczenia, czy uzyskana już opinia biegłych jest przekonująca dla strony, która domaga się nowej opinii, ale czy ta opinia jest niepełna bądź niejasna dla organu procesowego¹⁸.

Nie spełnia kryteriów oddalenia taki wniosek dowodowy, który został wadliwie sformułowany, chociażby w ocenie organu procesowego w sposób oczywisty zmierzałby on do przedłużenia postępowania. Zasadnie wypowiada się Sąd Najwyższy, iż jeżeli we wniosku dowodowym nie wskazano okoliczności, które mają być udowodnione, i mimo wezwania nie usunięto tego braku w określonym terminie, wniosek taki – jako niespełniający wymogu formalnego przewidzianego w art. 169 § 1 k.p.k. i nienadający się do nadania mu biegu – należy pozostawić bez rozpoznania *per analogiam* do art. 120 k.p.k., nie zaś oddalić na jednej z podstaw wymienionych w art. 170 § 1 k.p.k.¹⁹.

Odrębnym zagadnieniem jest kwestia wzajemnej relacji art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k. do pozostałych przesłanek oddalenia wniosku dowodowego. Z jednej strony kategorycznie twierdzi się, że oddalenie wniosku dowodowego na podstawie art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k. może nastąpić tylko wówczas, gdy nie zachodzi podstawa do oddalenia tego wniosku na gruncie art. 170 § 1 pkt 1–4 k.p.k. Analizy złożonego wniosku dowodowego przed podjęciem decyzji co do jego uwzględnienia, należy zatem dokonywać wpraw przez pryzmat istnienia, ujętych w treści art. 170 § 1

¹⁷ Wyrok SA w Katowicach z 3 października 2012 r., II AKa 220/12, LEX nr 1236410; zob. również wyrok SA w Katowicach z 17 grudnia 1998 r. – II AKa 253/98, Biul. SA w Katowicach 1999, nr 1, poz. 5.

¹⁸ Wyrok SA w Krakowie z 22 marca 2012 r., II AKa 270/11, OSN Prok. i Pr. 2012, nr 12, poz. 25; szerzej zob. K. Bronowska, *Teoretyczne zagadnienia kontroli i oceny opinii biegłego*, [w:] H. Kołdecki (red.), *Kryminalistyka i nauki penalne wobec przestępczości. Księga pamiątkowa dedykowana Prof. M. Owocowi*, Poznań 2008, s. 103–117; M. Całkiewicz, *Ocena dowodu z opinii biegłego przez organ procesowy w postępowaniu karnym*, „Problemy Kryminalistyki” 2008, nr 68, s. 55–61; D. Drajewicz, *Ocena opinii biegłego w postępowaniu karnym*, PS 2014, nr 6, s. 76–87; J. Gurgul, *O swobodnej ocenie opinii biegłego*, Prok. i Pr 2013, nr 10, s. 34–56.

¹⁹ Postanowienie SN z 5 października 2004 r. – II KK 121/03, OSNKW 2004, nr 10, poz. 97; wyrok SN z 4 lutego 2003 r., V KK 88/02, LEX nr 76992; zob. również M. Błoński, *Wniosek dowodowy*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2000, nr 62, s. 73 i n.

pkt 1–4 k.p.k., ustawowych podstaw niedopuszczalności wnioskowanego dowodu. Dopiero wówczas, gdy dokonana analiza prowadzi do stwierdzenia, iż nie można oddalić takiego wniosku dowodowego, sąd *meriti* ma obowiązek rozważyć, czy złożony wniosek w sposób oczywisty nie zmierza do przedłużenia postępowania²⁰.

Z drugiej strony można spotkać pogląd bardziej wyważony, zgodnie z którym oddalenie wniosku dowodowego na tej podstawie najczęściej wiąże się ze stwierdzeniem, że brak jest możliwości odwołania się do którejkolwiek z pozostałych przesłanek oddalenia wniosku, przewidzianych w art. 170 § 1 pkt 1–4 k.p.k.²¹. Z twierdzenia tego wynika zatem, iż możliwa jest kumulacja podstaw oddalenia wniosku dowodowego. Pogląd ten wydaje się bliździej przekonujący. Nie sposób bowiem *a priori* wkluczyć, że dojdzie do nałożenia się przesłanek oddalenia wniosku dowodowego i że, poza oczywistą intencją przedłużenia postępowania, konieczność nieuwzględnienia wniosku wynikać będzie z innych, dodatkowych okoliczności. Taka sytuacja może mieć miejsce np. wówczas gdy wniosek obstrukcyjny zmierza jednocześnie do udowodnienia tezy udowodnionej już zgodnie z twierdzeniem wnioskodawcy (art. 170 § 1 pkt 2 k.p.k.), bądź gdy przeprowadzenie dowodu było niedopuszczalne (art. 170 § 1 pkt 1 k.p.k.), zwłaszcza, gdy okoliczność ta była doskonale znana wnioskodawcy.

Problem ewentualnego zbiegu przesłanek oddalenia wniosku dowodowego jest widoczny zwłaszcza na etapie postępowania odwoławczego. Generalnie kodeks postępowania karnego nie wprowadza temporalnych ograniczeń do złożenia wniosku dowodowego. Teoretycznie może to nastąpić na każdym etapie procesu, w tym także w ramach rozpoznawania środków zaskarżenia. Pewne odrębności w tym zakresie przewidziano jednak w art. 427 § 3 k.p.k., zgodnie z którym odwołujący się może wskazać nowe fakty lub dowody jedynie wówczas, gdy nie mógł powołać ich w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji. Trafnie wskazuje się, że wykładnia funkcjonalna i systemowa tego przepisu prowadzi do stwierdzenia, że ustawodawca w art. 427 § 3 uregulował jedynie kwestię dopuszczalności przeprowadzenia nowych dowodów w toczącym się postępowaniu odwoławczym. Nie wyłączył natomiast prawa skarżącego do powoływania się na ten przepis jako podstawę wniosku dowodowego, skoro termin „dowody” użyty w art. 167 k.p.k. – *lege non distinguente* – obejmuje także nowe dowody²². W sytuacji zatem, gdy skarżący mógł powołać nowy fakt lub nowy dowód przed sądem pierwszej instancji, to nie może tego już skutecznie uczynić w środku odwoławczym. Z przepisu tego wynika zatem, że termin składania wniosków dowodowych co do znanych stronie źródeł lub środków dowodowych upływa z chwilą wydania wyroku w pierwszej instancji. Jeżeli natomiast strona nie знаła tych źródeł lub środków, wniosek dowodowy może zostać złożony zarówno w środku zaskarżenia, jak i we wniosku dowodowym złożonym po jego wniesieniu²³.

²⁰ Postanowienie SN z 14 marca 2007 r., IV KK 481/06, OSNwSK 2007, poz. 624.

²¹ Postanowienie SN z 28 kwietnia 2016 r., II KK 79/15, LEX nr 2044473.

²² D. Świecki, [w:] D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018, t. II, s. 65; por. K. Woźniewski, *Inicjatywa dowodowa w polskim prawie karnym procesowym*, Gdynia 2001, s. 136.

²³ D. Świecki, [w:] D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania...*, s. 68, por. S. Steinborn, *Postępowanie dowodowe w instancji apelacyjnej w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, Prok. i Pr. 2015, nr 1–2, s. 155 i n.

Konstrukcja przewidziana w art. 427 § 3 k.p.k. ma także znaczenie w kontekście podstawy ewentualnego oddalenia takiego wniosku dowodowego. Skoro przepis ten nakłada na odwołującego się konieczność wykazania, iż nowych faktów lub dowodów nie mógł powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, to okoliczności te uznać należy za dodatkowy warunek uwzględnienia wniosku dowodowego. Niespełnienie go prowadzi do oddalenia wniosku jako niedopuszczalnego z mocy ustawy (art. 170 § 1 pkt 1 k.p.k.). Dopiero po procesowym zweryfikowaniu, czy zachodzą przesłanki dopuszczenia dowodu wskazane w art. 427 § 3 k.p.k. w zw. z art. 170 § 1 pkt 1 k.p.k., można rozważać to, czy wniosek taki zmierza do przedłużenia postępowania. Jak już wspomniano, nie sposób jednak wykluczyć, że wniosek nie tylko jest niedopuszczalny, ale jednocześnie obstrukcyjny.

Pewną specyfikę wykazuje również możliwość oddalenia wniosku dowodowego na podstawie art. 452 § 2 k.p.k. Rezygnacja z przeprowadzenia dowodu jest w tym przypadku możliwa, gdy przeprowadzenie dowodu przez sąd odwoławczy byłoby niecelowe z przyczyn określonych w art. 437 § 2 zdanie drugie k.p.k. Ten ostatni przepis zawiera natomiast trzy podstawy uchylenia orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Chodzi o: bezwzględne przyczyny odwoławcze z art. 439 § 1 k.p.k.; reguły *ne peius* określone w art. 454 § 1 i 3 k.p.k. oraz konieczność przeprowadzenia na nowo przewodu w całości. W kontekście art. 452 § 2 k.p.k. każda z tych podstaw uniemożliwia merytoryczne orzekanie w instancji odwoławczej, co może przemawiać za niecelowością przeprowadzenia dowodu przez sąd odwoławczy. Omawiana podstawa oddalenia wniosku dowodowego ma zatem charakter formalny, związany z ekonomiką procesową. Niecelowe jest bowiem przeprowadzanie dowodu, gdy niezależnie od jego treści zachodzi podstawa uchylenia orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Podstawa ta nie odnosi się więc do merytorycznej zasadności wniosku. Przeprowadzenie dowodu może być bowiem zasadne, jednak nie nastąpi to na etapie postępowania odwoławczego, skoro z innych przyczyn sprawa będzie jeszcze raz rozpoznawana.

W pełni podzielić należy w związku z tym pogląd, iż art. 452 § 2 k.p.k. stanowi dodatkową i samodzielną podstawę oddalenia wniosku dowodowego odnoszącą się tylko do postępowania odwoławczego. Natomiast art. 170 § 1 k.p.k. zawiera ogólne podstawy oddalenia wniosku dowodowego. Jako przepis ogólny ma zastosowanie także w postępowaniu odwoławczym. Wobec tego na etapie postępowania odwoławczego art. 452 § 2 stanowi uzupełnienie podstaw oddalenia wniosku dowodowego wskazanych w art. 170 § 1 k.p.k.²⁴. Jeżeli zatem sąd odwoławczy stwierdzi, że zachodzi przesłanka oddalenia wniosku dowodowego wskazana w art. 452 § 2 k.p.k. nie ma potrzeby oceniania, czy wniosek dowodowy ma również charakter obstrukcyjny.

²⁴ D. Świecki, [w:] D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania...*, s. 332.

3. POSTĘPOWANIE W PRZEDMIOCIE OBSTRUKCYJNEGO WNIOSKU DOWODOWEGO

Przychylenie się do wniosku dowodowego stanowi decyzję, która – jako korzystna dla wnioskodawcy – nie wymaga pogłębionego uzasadnienia, a w niektórych przypadkach nawet formy postanowienia. Ma to miejsce wówczas, jeśli inna strona nie sprzeciwi się wnioskowi (art. 368 k.p.k.). Bardziej złożona jest kwestia oddalenia wniosku dowodowego. Następuje to w formie postanowienia, które stanowi sformalizowaną decyzję procesową zawierającą: oznaczenie organu, osoby lub osób wydających postanowienie (art. 94 § 1 pkt 1 k.p.k.); datę wydania (art. 94 § 1 pkt 2 k.p.k.); wskazanie sprawy oraz kwestii, której dotyczy (art. 94 § 1 pkt 3 k.p.k.); rozstrzygnięcie z podaniem podstawy prawnej (art. 94 § 1 pkt 4 k.p.k.) oraz uzasadnienie (art. 94 § 1 pkt 5 k.p.k.)²⁵.

Poza samym rozstrzygnięciem w kwestii wniosku dowodowego immanentnym jego elementem jest uzasadnienie. Kodeks postępowania karnego nie określa w sposób szczegółowy wymogów, jakim musi odpowiadać część motywacyjna postanowienia, pozostawiając tę kwestię doktrynie i judykaturze. W orzecznictwie problem zachowania właściwego poziomu merytorycznego uzasadnień jest dostrzegany, a standardy w tym zakresie zostały już ukształtowane w licznych judykatach. Twierdzi się m.in., że uzasadnienie postanowienia powinno – podobnie jak uzasadnienie wyroku – spełniać choćby minimalnie funkcję perswazyjną, to jest wyluszczać powody podjęcia decyzji, by strony mogły przekonać się o jej słuszności i funkcję kontrolną, to jest przedstawiać instancji odwoławczej podstawy do sprawdzenia tej słuszności²⁶. Zasadnie podnosi się również, że uzasadnienie nie może być lakoniczne i ogólnikowe w tym sensie, iż nie można poprzestawać na zdawkowych, arbitralnych wzmiankach pozorujących uzasadnienie²⁷. Nie może ono również ograniczać się jedynie do przytoczenia treści przepisów prawnych stanowiących podstawę zastosowania danej instytucji bez wskazania na konkretne dowody, jakie zostały w sprawie zebrane²⁸; konieczne jest wszechstronne wyjaśnienie podstawy prawnej i faktycznej rozstrzygnięcia²⁹. Wyrażano nawet opinię, że do uzasadnienia postanowienia stosuje się odpowiednio wymogi stawiane uzasadnieniu wyroku

²⁵ Szerzej zob. S. Steinborn, [w:] L.K. Paprzycki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2013, t. I, s. 343 i n.

²⁶ Postanowienie SA w Krakowie z 21 czerwca 2000 r., II AKz 219/00, KZS 2000, nr 6, poz. 17; podobnie w postanowieniu SA w Krakowie z 3 lipca 2002 r., II AKz 245/02, KZS 2002, nr 7–8, poz. 48; zob. również K. Woźniewski, *Prawidłowość czynności procesowych w polskim procesie karnym*, Gdańsk 2010, s. 113.

²⁷ Postanowienie SA w Krakowie z 3 lipca 2002 r., II AKz 245/02, KZS 2002, nr 7–8, poz. 48; postanowienie SN z 7 października 2003 r., V KK 65/03, OSNwSK 2003, poz. 2115; zob. również wyrok SN z 4 lipca 1974 r., III KRN 33/74, OSNKW 1974, nr 11, poz. 201; wyrok SN z 11 marca 1993 r., III KRN 21/93, OSNKW 1993, nr 5–6, poz. 34; postanowienie SN z 29 lipca 1997 r., II KKN 313/97, OSNKW 1997, nr 9–10, poz. 85.

²⁸ Postanowienie SN z 15 października 1996 r., II KZ 78/96, OSNKW 1996, nr 11–12, poz. 84 z głosem T. Grzegorzcyka, Pal. 1997, nr 7–8, s. 202 oraz uwagami Z. Dody i J. Grajewskiego, PS 1997, nr 11–12, s. 94.

²⁹ Zob. wyrok SN z 26 czerwca 2003 r., III KK 65/02, OSNwSK 2003, poz. 1376; postanowienie SN z 5 października 2005 r., II KK 139/05, OSN 2005, nr 1, poz. 844.

ustalone w art. 424 § 1 k.p.k.³⁰, gdyż z istoty uzasadnienia wynika, że powinno ono wskazywać wszystkie istotne przesłanki, którymi kierował się organ wydający postanowienie³¹. Z drugiej jednak strony nie bez racji dostrzega się, że postanowieniami rozstrzygane są kwestie o bardzo różnorodnym charakterze, stąd też nie jest rzeczą sensowną konstruowanie ogólnych wymogów dla uzasadnienia każdego postanowienia. Treść uzasadnienia postanowienia powinna być zatem zależna od jego przedmiotu³².

Nie powinno jednak ulegać wątpliwości, że oddalenie wniosku dowodowego stanowi bardzo istotną decyzję procesową, będącą w istocie koncesją na rzecz inkwizycyjności. Ogranicza ona bowiem inicjatywę dowodową stron, która z kolei jest głównym przejawem kontradiktoryjności procesu karnego, ale także podstawowym korelatem prawa do obrony. Stąd też uprawnienie do poznania pełnego stanowiska organu procesowego w zakresie oceny obstrukcyjnego wniosku dowodowego stanowi przejaw rzetelnego procesu karnego.

Konieczne jest zatem nie tylko przywołać konkretny punkt art. 170 § 1 k.p.k., ale merytoryczne ustosunkowanie się do przesłanki w nim zawartej. Treścią uzasadnienia powinno być wykazanie, dlaczego w ocenie organu procesowego wnioszek dowodowy w sposób oczywisty zmierza do przedłużenia postępowania. Wywód powinien opierać się na rzeczowej argumentacji wskazującej rzeczywiste przyczyny podjętej decyzji. Jak już wspomniano, nie spełnia tych wymogów samo stwierdzenie, że wniosek zmierza w sposób oczywisty do przedłużenia postępowania w sprawie³³, albowiem chodzi o wyjaśnienie motywów decyzji, nie zaś o przytoczenie treści podstawy prawnej. Takie uproszczenie nie tylko utrudnia stronie poznanie stanowiska organu procesowego i nie odpowiada prawidłowo rozumianemu nakazowi uzasadnienia postanowienia, ale także uniemożliwia sądowi odwoławczemu dokonanie kontroli prawidłowości rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji³⁴.

Niezbędne jest przy tym wyjaśnienie nie tylko tego, że wniosek zmierza do przedłużenia postępowania, ale że jest to oczywiste, a zatem nie budzi wątpliwości, jest bezsporne. Nie może być to stanowisko oparte na przypuszczeniu czy intuicji organu procesowego.

³⁰ Postanowienie SA w Krakowie z 3 lipca 2002 r., II AKz 245/02, KZS 2002, nr 7–8, poz. 48.

³¹ Postanowienie SN z 15 lutego 2001 r., III KKN 595/00, LEX nr 51949; zob. również postanowienie SN z 15 lutego 2001 r., III KKN 595/00, OSNPK 2001, nr 7–8, poz. 5; postanowienie SA w Krakowie z 21 czerwca 2000 r., II AKz 219/00, KZS 2001, nr 6, poz. 17; wyrok SN z 9 lutego 2006 r., III KK 1/05, LEX nr 176048; postanowienie SN z 9 lutego 2005 r., II KZ 86/04, LEX nr 146188.

³² P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2011, t. I, s. 647; jest to pogląd w pełni uzasadniony, ponieważ zupełnie inne znaczenie będzie miało np. uzasadnienie postanowienia o zamknięciu śledztwa niż uzasadnienie postanowienia o zastosowaniu kary porządkowej aresztu.

³³ Wyrok SN z 21 listopada 2007 r., V Kk 222/07, LEX nr 351203; wyrok SA w Katowicach z 21 listopada 2014 r., II AKa 304/14, KZS 2015, nr 5, poz. 100, II AKa 7/13; wyrok SA w Rzeszowie z 21 lutego 2013 r., LEX nr 1280995; wyrok SA w Gdańsku z 14 grudnia 2011 r., II AKa 368/11 „Przegląd Orzecznictwa Sądu Apelacyjnego w Gdańsku” 2012, nr 3, s. 141–143; wyrok SN z 4 lutego 2003 r., V KK 88/02, LEX nr 76992.

³⁴ Wyrok SA we Wrocławiu z 24 kwietnia 2013 r., II AKa 106/13, LEX nr 133466; wyrok SN z 27 lipca 1977 r., V KR 84/77, OSNKKW 1978, nr 1, poz. 11.

W orzecznictwie trafnie zauważa się, że sumaryczne potraktowanie wszystkich wniosków dowodowych, a jednocześnie stwierdzenie, iż „zgromadzony materiał dowodowy jest kompletny i wystarczający do podjęcia przez sąd merytorycznej decyzji w sprawie, a wykonywanie dalszych czynności nie wpłynie na stanowisko sądu co do oceny zgromadzonego materiału dowodowego, a jedynie prowadzić będzie do nieuzasadnionej przewlekłości”, jest wyrazem naruszenia przez sąd normy przepisu art. 170 § 2 k.p.k. Oddalając w ten sposób wnioski, a zwłaszcza tak uzasadniając swoją decyzję, sąd jeszcze przed zakończeniem postępowania dowodowego i przed wyrokowaniem daje bowiem odpowiedni wyraz swojemu przekonaniu o winie oskarżonego, opartej na dotychczas przeprowadzonych dowodach³⁵.

Uzasadnienie sporządza się na piśmie wraz z samym postanowieniem (art. 98 § 1 k.p.k.). W sprawie zawilej lub z innych ważnych przyczyn można odroczyć sporządzenie uzasadnienia na czas do 7 dni (art. 98 § 2 k.p.k.). Sytuacja taka nie powinna raczej występować w przypadku oddalenia wniosku dowodowego. Ewentualne skorzystanie z takiej możliwości powoduje konieczność podania ustnie najważniejszych powodów rozstrzygnięcia (art. 100 § 6 k.p.k.) oraz obowiązek doręczenia postanowienia wraz z uzasadnieniem po jego sporządzeniu (art. 100 § 4 k.p.k.). W pełni podzielić należy pogląd, iż miejscem właściwym do wskazywania powodów oddalenia wniosku dowodowego jest uzasadnienie postanowienia wydanego na podstawie art. 170 § 1 k.p.k., nie zaś uzasadnienie wyroku³⁶.

Odrębną kwestię stanowi problematyka konsekwencji procesowych uchybienia polegającego na pominięciu przez organ procesowy złożonego przez stronę wniosku dowodowego. Bez wątpienia nieustosunkowanie się formalne do jednego z wniosków stanowi naruszenie art. 170 § 3 k.p.k., jednakże ocena skutków tego uchybienia wymaga indywidualnego przeanalizowania okoliczności konkretnego wypadku. Zasadniczo naruszenie to nie uzasadnia automatycznie uchylenia lub zmiany zaskarżonego orzeczenia. Może to bowiem mieć miejsce tylko wówczas, gdy obraza przepisów postępowania mogła mieć wpływ na treść orzeczenia, co jednoznacznie wynika z treści art. 438 pkt 2 k.p.k.³⁷ W orzecznictwie dominuje jednak zasadny pogląd, że pomijając zgłoszony dowód, nie zajmując ani w protokole rozprawy, ani chociażby w uzasadnieniu wyroku stanowiska co do tego dowodu sąd dopuszcza się rażącego naruszenia przepisów prawa procesowego w postaci art. 167 i 170 k.p.k. mogącego mieć istotny wpływ na treść orzeczenia³⁸. Nie pozwala to bowiem na dokonanie oceny prawidłowości decyzji sądu i powinno skutkować uchyleniem zaskarżonego wyroku i przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania.

³⁵ Wyrok SA w Katowicach II AKa 328/12 z 27 września 2012 r., LEX nr 1258299.

³⁶ Postanowienie SN z 16 marca 2017 r., IV KK 57/17, OSN Prok. i Pr. 2017, nr 5, poz. 9, IV KK 37/11; wyrok SN z 9 września 2011 r., LEX nr 1027187, V KK 35/09; postanowienie SN z 25 czerwca 2009 r., LEX nr 512077; wyrok SN z 5 października 2010 r., III KK 61/10, LEX nr 610173.

³⁷ Wyrok SN z 12 września 2003 r., SNO 54/03, LEX nr 471888.

³⁸ Wyrok SN z 16 lutego 2001 r., IV KKN 609/00, LEX nr 553852, III KK 65/02; postanowienie SN z 26 czerwca 2003 r., LEX nr 78833.

Decyzji procesowej co do zgłoszonego w postępowaniu odwoławczym wniosku dowodowego nie może zastąpić ani dokonanie szczegółowej analizy dowodu, którego wniosek dotyczy w pisemnym uzasadnieniu kwestionowanego wyroku, ani nawet zawarcie w tychże motywach wzmianki, mającej konwalidować brak postanowienia określonego w art. 170 § 3 k.p.k., z powołaniem się na jedną z przyczyn wymienionych enumeratywnie w art. 170 § 1 pkt 1–5 k.p.k.³⁹. Podobnie należy postąpić w razie niewskazania podstawy prawnej postanowienia oddalającego wniosek dowodowy strony (a w szczególności oskarżonego) oraz nieuzasadnienia takiego orzeczenia⁴⁰.

Wniosek dowodowy stanowi oświadczenie woli uczestnika postępowania karnego i jako taki może zostać cofnięty. Zważywszy jednak na uprawnienie organu procesowego do samodzielnego przeprowadzenia dowodu z urzędu i obowiązek wyjaśnienia wszystkich istotnych okoliczności sprawy (art. 366 § 1 k.p.k.), cofnięcie wniosku nie wiąże sądu w szczególności wówczas, gdy dopuścił on już taki dowód⁴¹. Co oczywiste, samo dopuszczenie dowodu nie zobowiązuje jednak do jego przeprowadzenia. Sąd może bowiem zmienić swoje stanowisko, jeżeli uzna, że dowód jest zbędny⁴². Przepisy procedury karnej nie przewidują domniemanej formy cofnięcia wniosku dowodowego, stąd też powinno to nastąpić pisemnie lub ustnie do protokołu⁴³.

4. ODDALENIE OBSTRUKCYJNEGO WNIOSKU DOWODOWEGO A KLAUZULA NADUŻYCIA PRAWA PROCESOWEGO

Kwestia oddalenia wniosku dowodowego zmierzającego w sposób oczywisty do przedłużenia postępowania wiąże się ściśle z problematyką nadużywania praw procesowych. Podobnie jak inne regulacje o charakterze szczegółowym, które ustawodawca sukcesywnie wprowadza w celu zapobieżenia zjawisku obstrukcji procesowej, dopuszczenie możliwości oddalenia wniosku w trybie art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k. stanowi reakcję na niepożądaną praktykę, jaka wykształciła się w zakresie korzystania, zwłaszcza przez stronę bierną, z przysługującej jej inicjatywy dowodowej, a zatem z formalnie należnych jej uprawnień.

Charakterystycznie jest, że ustawodawca problem ten rozwiązuje niejako „punktowo” reagując na zjawisko nadużywania uprawnień *ad hoc*. Egzemplifikując, anty-obstrukcyjny charakter mają m.in.:

- art. 41a k.p.k. – pozwalający na pozostawienie bez rozpoznania wniosku o wyłączenie sędziego opartego na tych samych podstawach faktycznych co wniosek wcześniej rozpoznany;

³⁹ Wyrok SN z 4 maja 2005 r., III KK 227/04, LEX nr 151676.

⁴⁰ Wyrok SN z 8 stycznia 2003 r., WK 42/02, OSNKWSK 2003, poz. 40.

⁴¹ Wyrok SN z 25 października 1982 r., Rw 901/82, OSNKW 1983, nr 3, poz. 24; zob. również postanowienie SN z 25 marca 2003 r., III KKN 113/01 LEX nr 77026.

⁴² Zob. wyrok SN z 3 października 2008 r., III KK 121/08, OSNKW 2008, nr 12, poz. 101.

⁴³ Wyrok SN z 5 października 2010 r., III KK 61/10, LEX nr 610173.

- art. 81 § 1b k.p.k. – zgodnie z którym ponowny wniosek o wyznaczenie obrońcy, oparty na tych samych okolicznościach, pozostawia się bez rozpoznania;
- art. 117 § 2a k.p.k. – w zakresie, w jakim usprawiedliwienie niestawiennictwa z powodu choroby wymaga przedstawienia zaświadczenia wystawionego wyłącznie przez lekarza sądowego;
- art. 117a k.p.k. – pozwalający na prowadzenie czynności procesowej w wypadku stawiennictwa przynajmniej jednego z kilku obrońców lub pełnomocników lub prowadzenie czynności pod ich nieobecność;
- art. 254 § 2 k.p.k. – ograniczający zaskarżalność postanowień w przedmiocie uchylecia lub zmiany środka zapobiegawczego;
- art. 263 § 4 k.p.k. – w zakresie, w jakim pozwala na przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania ponad okresy określone w art. 263 § 2 i 3 k.p.k. z powodu celowego przewlekania postępowania przez oskarżonego;
- art. 263 § 4b k.p.k. – w zakresie, w jakim wyłącza ograniczenia w przedłużaniu stosowania tymczasowego aresztowania z uwagi na realnie grożącą oskarżonemu karę, w sytuacji, gdy konieczność takiego przedłużenia jest spowodowana celowym przewlekaniem postępowania przez oskarżonego;
- art. 353 § 5 k.p.k. – w zakresie, w jakim pozwala na pozostawienie bez rozpoznania wniosku o sprowadzenie na rozprawę oskarżonego pozbawionego wolności oraz wniosku o wyznaczenie obrońcy z urzędu, w sytuacji, gdy powodowałoby to konieczności zmiany terminu rozprawy albo posiedzenia;
- art. 376, art. 377 k.p.k. – w zakresie, w jakim pozwalają na prowadzenie rozprawy pod nieobecność oskarżonego;
- art. 378 § k.p.k. – w zakresie, w jakim umożliwia kontynuowanie postępowania z udziałem dotychczasowego obrońcy w razie rozwiązania stosunku obrończego⁴⁴;
- art. 404 § 2 i 3 k.p.k. – w zakresie, w jakim decyzja w przedmiocie kontynuowania odroczonej rozprawy i rozprawy podjętej po zawieszeniu postępowania pozostawiona została wyłącznie sądowi;
- art. 451 k.p.k. – w zakresie, w jakim wyłącza konieczność rozpoznania wniosku o sprowadzenie oskarżonego pozbawionego wolności na rozprawę odwoławczą, złożonego po terminie, w sytuacji, gdy powoduje to konieczności odroczenia rozprawy;
- art. 545 § 3 k.p.k. – pozwalający na odmowę przyjęcia wniosku nie pochodzącego od osoby uprawnionej bez wzywania do usunięcia jego braków formalnych, jeżeli z treści wniosku wynika jego oczywista bezzasadność.

Zapobieganiu nadużywania uprawnień procesowych służą także przepisy o charakterze ogólnym. Zasadnie w doktrynie taki charakter nadaje się art. 366 § 1 k.p.k. z racji wynikającej z niego kierowniczej roli przewodniczącego, który zobowiązany

⁴⁴ Szerzej na temat ewolucji tego przepisu zob. M. Wąsek-Wiaderek, *Przeciwdziałanie nadużyciu uprawnień procesowych w polskiej procedurze karnej – wybrane zagadnienia*, [w:] L. Gardocki, J. Godyń, M. Hudzik, L.K. Paprzycki (red.), *Interpretacja prawa międzynarodowego w sprawach karnych. Konferencja Sędziów Izby Karnej i Izby Wojskowej Sądu Najwyższego*, Jachranka 2006, s. 74–77.

został do czuwania nad prawidłowym przebiegiem rozprawy⁴⁵. Podobnie interpretuje się art. 372 k.p.k. twierdząc, że skoro w celu utrzymania na sali sądowej spokoju i porządku możliwe jest wydawanie wszelkich zarządzeń (art. 372 k.p.k.), to również i takich, które będą stanowiły reakcję na nadużycie prawa procesowego (np. w czasie ustnego wystąpienia, mowy końcowej itp.)⁴⁶.

Wspólnym mianownikiem zasygnalizowanych przepisów jest konieczność zapobiegania pojawiającym się w praktyce przejawom nadużycia prawa procesowego. W tym zakresie można już zresztą mówić o wyraźnej tendencji legislacyjnej. Słusznie zauważa się, że jeżeli do 1997 r. kolejne zmiany w obrębie prawa karnego procesowego miały na celu głównie dostosowanie tego prawa do standardów praw człowieka i zwiększenie możliwości zwalczania przestępczości zorganizowanej, to po tym roku zmierzały one w pierwszym rzędzie do zapobieżenia dającej o sobie znać przewlekłości procesu⁴⁷. Ta z kolei, jak już wspomniano, w dużej mierze jest zależna od sposobu korzystania z przysługujących uczestnikom postępowania uprawnień procesowych. Potrzeba wyeliminowania obstrukcji procesowej staje się zatem tak samo bieżącym problemem jak konieczność usprawnienia i odformalizowania postępowania.

Tak jak nie sposób kwestionować ogólnoteoretycznej koncepcji nadużycia prawa, mającej już wielowiekową tradycję (*summum ius, summa iniuria*), tak trudno znaleźć jej ogólną podstawę w przepisach kodeksu postępowania karnego. Nie wydaje się przy tym, aby – nawet przy holistycznym ujęciu systemu prawa – klauzulę nadużycia uprawnień procesowych wywodzić z art. 5 k.c.⁴⁸. Jest to rozwiązanie systemowo zbyt odległe, aby mogło znaleźć zastosowanie w postępowaniu karnym. Trudno zwłaszcza stosować kryterium społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa lub zasad współżycia społecznego do oceny sfery uprawnień procesowych w sprawach karnych. Wprawdzie do zasad współżycia społecznego ustawodawca odwołuje się formułując cele postępowania karnego (art. 2 § 1 pkt 2 k.p.k.) – co mogłoby sugerować zasadność tej tezy i uniwersalny charakter art. 5 k.c. – lecz czyni to w zupełnie innym kontekście⁴⁹.

⁴⁵ Tak np. R.A. Stefański, [w:] R.A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2004, t. II, s. 784; H. Kempisty, *Metodyka pracy sędziego w sprawach karnych*, Warszawa 1986, s. 154.

⁴⁶ Tak S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2013, s. 516; S. Stachowiak, *Przemówienia stron na rozprawie w kolegium pierwszej instancji*, „Zagadnienia Wykroczeń” 1983, nr 4–5, s. 20; zob. również A. Bojańczyk, T. Razowski, Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 6 kwietnia 2005 r., II AKa 32/05, CzPKiNP 2006, nr 2, s. 259; P.K. Sowiński, *Ostatnie słowo oskarżonego (art. 406 k.p.k.)*, [w:] P. Hofmański (red.), *Wzłowe problemy procesu karnego*, Warszawa 2010, s. 680; R.A. Stefański, [w:] R.A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2004, t. II, s. 784; H. Kempisty, *Metodyka pracy sędziego w sprawach karnych*, Warszawa 1986, s. 154.

⁴⁷ S. Waltoś, *O obstrukcji procesowej, czyli kilka uwag o nadużyciu prawa procesowego*, s. 623.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Zob. J. Kosonoga, [w:] R.A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2017, t. I, s. 54–55; por. także postanowienia SN: z 14 marca 2000 r., II CKN 483/00, LEX nr 52550, z 19 maja 2006 r., III CZ 28/2006, LEX nr 188379; wyrok SA w Katowicach z 26 maja 2006 r., I ACa 2191/05, LEX nr 196074; A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012, s. 547.

Nawiązując do innych dziedzin warto jednak zauważyć, że koncepcja nadużycia prawa znana jest chociażby procesowi cywilnemu. Występuje ona przede wszystkim w art. 3 k.p.c., obligującym strony i uczestników postępowania do dokonywania czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami, ale także – pośrednio – w innych przepisach kodeksu postępowania cywilnego⁵⁰. W orzecznictwie przyjmuje się, że art. 3 k.p.c. reguluje kwestię nadużycia prawa w sposób kompleksowy⁵¹. Twierdzi się też, że przyjęcie przez sąd, iż skorzystanie przez stronę z uprawnienia procesowego stanowi nadużycie praw procesowych, może nastąpić tylko na podstawie dogłębnej oceny okoliczności sprawy, w pełni uzasadniającej ustalenie, że działanie strony jest podyktowane nierzetelnym celem, a w szczególności zamiarem utrudnienia lub przedłużenia postępowania, czego można dokonać przez porównanie celu uprawnienia procesowego ze znaczeniem wykorzystania go w konkretny sposób⁵². Podobne stanowisko prezentowane jest w doktrynie⁵³. Wynika to z faktu, iż zachowania podstępne (*fraus*) stanowią odwrotną stronę zasady prawdy materialnej⁵⁴.

Być może zatem – wzorem regulacji przyjętych w kodeksie postępowania cywilnego – zamiast ograniczać się do jednostkowych rozwiązań normatywnych służących ograniczeniu nadużywania konkretnych uprawnień procesowych, właściwszym rozwiązaniem tego złożonego problemu byłoby wprowadzenie ogólnej klauzuli generalnej. Pozostawiając na marginesie ogólnoteoretyczne rozważania dotyczące nadużycia prawa, a zwłaszcza jego granic, przyjąć można, że zachodzi ono w razie korzystania z uprawnień procesowych w celach innych niż te, jakie odpowiadają ich przeznaczeniu⁵⁵. Aby to stwierdzić, konieczne jest przeprowadzenie testu nadużycia, który – najogólniej rzecz ujmując – polega na zestawieniu celu, do którego zmierza uczestnik postępowania z celem przewidzianym przez ustawę dla danej czynności. O nadużyciu świadczyć będzie występowanie wzajemnej sprzeczności obu celów, co w konsekwencji prowadzić powinno do utraty uprawnienia.

⁵⁰ Zob. także np.: art. 103 § 1–2, 155 § 2, 120 § 4, 214 § 2, 207 § 6, 217 § 2 w zw. z art. 6 § 2 oraz art. 217 § 3 i art. 252–253 w zw. z art. 255 i 381 k.p.c.

⁵¹ Uchwała z 11 grudnia 2013 r., III CZP 78/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 87, postanowienie SN z 16 czerwca 2016 r., V CSK 649/15, OSNC 2017, nr 3, poz. 37.

⁵² Por. wyrok SN z 25 marca 2015 r., II CSK 443/14, LEX nr 1730599. Podobne stanowisko Sąd Najwyższy zajął w postanowieniu z 16 czerwca 2016 r., V CSK 649/15, LEX nr 2072198 oraz w postanowieniu z 21 lipca 2015 r., III UZ 3/15, LEX nr 1925809 i w uchwale z 11 grudnia 2013 r. III CZP 78/13, OSP 2017, nr 6, poz. 60.

⁵³ A. Marciniak, [w:] A. Marciniak, K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 76; J. Bodio, [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego I. Komentarz do art. 1–729*, Warszawa 2017, t. I, s. 42–43; K. Piasecki, *Nadużycie praw procesowych*, „Palestra” 1960, nr 11, s. 20 i n.

⁵⁴ T. Ereciński, [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, t. I, s. 165 i n.; P. Błaszczak, *Klauzula generalna „dobrych obyczajów” z art. 3 k.p.c.*, PPC 2014, nr 2, s. 196; zob. również A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny...*, s. 544.

⁵⁵ M. Niemöller, *Nadużycie prawa w procesie karnym*, Prok. i Pr. 2002, nr 9, s. 98; szerzej zob. M. Warchoł, *Pojęcie „nadużycia prawa” w polskim procesie karnym*, Prok. i Pr. 2007, nr 11, s. 48 i n.; M. Wąsek-Wiaderek, *Przeciwdziałanie nadużyciu uprawnień...*, s. 65 i n.; S. Waltoś, *Pragmatyzm i antypragmatyzm w procedurze karnej*, [w:] T. Nowak (red.), *Nowe prawo karne procesowe. Księga ku czci Profesora Wiesława Daszkiewicza*, Poznań 1999, s. 51 i n.; na gruncie prawa cywilnego por. m.in. K. Osajda, *Nadużycie prawa w procesie cywilnym*, PS 2005, nr 5, s. 47 i n.; T. Cytowski, *Procesowe nadużycie prawa*, PS 2005, nr 2005, nr 5, s. 81 i n.

Pozostawienie organowi procesowemu możliwości oceny każdorazowej czynności uczestnika postępowania w kontekście zachowań obstrukcyjnych pozwoliłoby na kompleksowe uregulowanie tego zagadnienia i tym samym *in genere* zapobiegałoby przejawom obstrukcji procesowej.

W związku z tym, że do nadużycia prawa procesowego dochodzi najczęściej na etapie postępowania sądowego, a zwłaszcza na etapie rozprawy głównej, proponowane rozwiązanie można byłoby systemowo usytuować w rozdziale 43 k.p.k., z jednej strony wprowadzając nakaz dokonywania czynności procesowych zgodnie z ich celem i funkcją⁵⁶, z drugiej – powierzając sądowi uprawnienie do pozbawienia strony uprawnienia w razie jego nadużycia. Takie rozwiązanie odpowiadałoby także ogólnemu założeniu aksjologicznemu, zgodnie z którym o najistotniejszych ingerencjach w sferę praw, wolności i gwarancji procesowych decyduje niezawisły i niezależny sąd.

BIBLIOGRAFIA

- Błaszczak P., *Klauzula generalna „dobrych obyczajów” z art. 3 k.p.c.*, PPC 2014, nr 2.
- Błoński M., *Wniosek dowodowy*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2000, nr 62.
- Bodio J., [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego I. Komentarz do art. 1–729*, Warszawa 2017, t. I.
- Bojańczyk A., Razowski T., *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 6 kwietnia 2005 r.*, II AKa 32/05, „CzPKiNP” 2006, nr 2.
- Bojańczyk A., *Teza dowodowa jako normatywny wyznacznik zakresu przeprowadzenia dowodu w procesie karnym o charakterze inkwizycyjnym i kontradiktoryjnym*, [w:] P. Wiliński (red.), *Kontradiktoryjność w polskim procesie karnym*, Warszawa 2013.
- Bronowska K., *Teoretyczne zagadnienia kontroli i oceny opinii biegłego*, [w:] H. KołECKI (red.), *Kryminalistyka i nauki penalne wobec przestępczości. Księga pamiątkowa dedykowana Prof. M. Owocowi*, Poznań 2008.
- Całkiewicz M., *Ocena dowodu z opinii biegłego przez organ procesowy w postępowaniu karnym*, „Problemy Kryminalistyki” 2008, nr 68.
- Cieślak M., *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984.
- Cytowski T., *Procesowe nadużycie prawa*, PS 2005, nr 2005, nr 5.
- Doda Z., Grajewski J., *Uwagi do postanowienia SN z 15 października 1996 r.*, II KZ 78/96 PS 1997, nr 11–12.

⁵⁶ Por. uchwała SN z 11 grudnia 2013 r., III CZP 78/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 87 z glosą A. Łazarskiej, OSP 2017, nr 6, poz. 60; postanowienie SN z 16 czerwca 2016 r., V CSK 649/15 OSNC 2017, nr 3, poz. 37; szerzej zob. także A. Szpunar, *Nadużycie prawa podmiotowego*, Kraków 1947, s. 25 i n.; T. Justyński, *Nadużycie prawa w polskim prawie cywilnym*, Kraków 2000, s. 63 i n.; F. Longchamps de Berier, *Nadużycie prawa u początków problemu*, [w:] H. Izdebski, A. Stępkowski (red.), *Nadużycie prawa. Konferencja Wydziału Prawa i Administracji UW, 1 marca 2002*, Warszawa 2003, s. 45 i n.; K. Osajda, *Nadużycie prawa w procesie cywilnym*, PS 2005, nr 5, s. 69 i n.; K. Piasecki, *Nadużycie praw procesowych przez strony*, Pal. 1960, nr 11, s. 24 i n.; L. Leszczyński, *Nadużycie prawa – teoretycznoprawny kontekst aksjologii luzu decyzyjnego*, [w:] H. Izdebski, A. Stępkowski (red.), *Nadużycie prawa*, Warszawa 2003, s. 25; P. Przybylski, *Nadużycie prawa w prawie administracyjnym*, [w:] H. Izdebski, A. Stępkowski (red.), *Nadużycie prawa*, Warszawa 2003, s. 187 i n.; H. Dolecki, *Nadużycie prawa do sądu*, [w:] J. Góral, R. Hauser, J. Trzcziński (red.), *Sądownictwo administracyjne gwarantem wolności i praw obywatelskich 1980–2005*, Warszawa 2005, s. 130 i n.

- Dolecki H., *Nadużycie prawa do sądu*, [w:] J. Góral, R. Hauser, J. Trzciniński (red.), *Sądownictwo administracyjne gwarantem wolności i praw obywatelskich 1980–2005*, Warszawa 2005.
- Drajewicz D., *Ocena opinii biegłego w postępowaniu karnym*, PS 2014, nr 6.
- Dubisz S. (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa 2003, t. III.
- Ereciński T., [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, t. I.
- Grzegorzczak T., Glosa do postanowienia SN z 15 października 1996 r., II KZ 78/96, „Palestra” 1997 nr 7–8.
- Gurgul J., *O swobodnej ocenie opinii biegłego*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 10.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2011, t. I.
- Justyński T., *Nadużycie prawa w polskim prawie cywilnym*, Kraków 2000.
- Kempisty H., *Metodyka pracy sędziego w sprawach karnych*, Warszawa 1986.
- Kosonoga J., [w:] R.A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2017, t. I.
- Leszczyński, *Nadużycie prawa – teoretycznoprawny kontekst aksjologii luzu decyzyjnego*, [w:] H. Izdebski, A. Stepkowski (red.), *Nadużycie prawa*, Warszawa 2003.
- Longchamps de Berier F., *Nadużycie prawa u początków problemu*, [w:] H. Izdebski, A. Stepkowski (red.), *Nadużycie prawa. Konferencja Wydziału Prawa i Administracji UIW, 1 marca 2002*, Warszawa 2003.
- Łazarska A., *Glosa do uchwały SN z 11 grudnia 2013 r. III CZP 78/13*, „OSP” 2017, nr 6, poz. 60.
- Łazarska A., *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012.
- Marciniak A., [w:] A. Marciniak, K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Niemöller M., *Nadużycie prawa w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 9.
- Osajda K., *Nadużycie prawa w procesie cywilnym*, PS 2005, nr 5.
- Piasecki K., *Nadużycie praw procesowych przez strony*, „Palestra” 1960, nr 11.
- Przybysz P., *Nadużycie prawa w prawie administracyjnym*, [w:] H. Izdebski, A. Stepkowski (red.), *Nadużycie prawa*, Warszawa 2003.
- Sowiński P.K., *Ostatnie słowo oskarżonego (art. 406 k.p.k.)*, [w:] P. Hofmański (red.), *Węzłowe problemy procesu karnego*, Warszawa 2010.
- Stachowiak S., *Przemówienia stron na rozprawie w kolegium pierwszej instancji*, „Zagadnienia Wykroczeń” 1983, nr 4–5.
- Stefański R.A., [w:] R.A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2004, t. II.
- Steinborn S., *Postępowanie dowodowe w instancji apelacyjnej w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 1–2.
- Steinborn S., [w:] L.K. Paprzycki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2013, t. I.
- Szpunar A., *Nadużycie prawa podmiotowego*, Kraków 1947.
- Szumiło-Kulczycka D., [w:] S. Waltoś, J. Czapska (red.), *Zagubiona szybkość procesu karnego. Jak ją przywrócić*, Warszawa 2005.
- Świecki D., [w:] D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018, t. II.
- Waltoś S., Hofmański P., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2013.
- Waltoś S., *O obstrukcji procesowej, czyli kilka uwag o nadużyciu prawa procesowego*, [w:] L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda (red.), *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, Lublin 2005.
- Waltoś S., *Pragmatyzm i antypragmatyzm w procedurze karnej*, [w:] T. Nowak (red.), *Nowe prawo karne procesowe. Księga ku czci Profesora Wiesława Daszkiewicza*, Poznań 1999.

- Warchoł M., *Pojęcie „nadużycia prawa” w polskim procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 11.
- Wąsek-Wiaderek M., *Oddalenie wniosku dowodowego zmierzającego w sposób oczywisty do przedłużenia postępowania w polskiej procedurze karnej*, [w:] L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda (red.), *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, Lublin 2005.
- Wąsek-Wiaderek M., *Przeciwdziałanie nadużyciu uprawnień procesowych w polskiej procedurze karnej – wybrane zagadnienia*, [w:] L. Gardocki, J. Godyń, M. Hudzik, L.K. Paprzycki (red.), *Interpretacja prawa międzynarodowego w sprawach karnych. Konferencja Sędziów Izby Karnej i Izby Wojskowej Sądu Najwyższego*, Jachranka 2006.
- Woźniewski K., *Inicjatywa dowodowa w polskim prawie karnym procesowym*, Gdynia 2001.
- Woźniewski K., *Prawidłowość czynności procesowych w polskim procesie karnym*, Gdańsk 2010.
- Zgryzek K., *Glosa do wyroku SN z 13 czerwca 1996 r., IV KRn 38/96*, OSP 1997, nr 9.
- Zgryzek K., *Oddalenie wniosku dowodowego w nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, [w:] M. Plachta (red.), *Aktualne problemy prawa i procesu karnego. Księga ofiarowana Profesorowi Janowi Grajewskiemu*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2003, t. XI.

ODDALENIE OBSTRUKCYJNEGO WNIOSKU DOWODOWEGO

Streszczenie

W opracowaniu poruszono problematykę oddalenia wniosku dowodowego zmierzającego w sposób oczywisty do przedłużenia postępowania (art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k.). Analizie poddano zakres przedmiotowy tej przesłanki a także jej relację do pozostałych podstaw nieuwzględnienia wniosku dowodowego. Odrębne rozważania poświęcono postępowaniu w przedmiocie obstrukcyjnego wniosku dowodowego ze szczególnym uwzględnieniem problematyki odpowiedniego uzasadnienia decyzji procesowej. Poruszono również ogólne zagadnienie nadużycia praw procesowych, z którym bezpośrednio wiąże się tytułowa problematyka.

Słowa kluczowe: postępowanie dowodowe, wniosek dowodowy, nadużycie praw procesowych, obstrukcja procesowa

DISMISSAL OF AN OBSTRUCTIVE EVIDENTIARY MOTION

Summary

The article discusses the issue of a dismissal of an obstructive evidentiary motion that obviously aims at lengthening a proceeding (Article 170 § 1 (5) CCP). The author analyses the scope of this circumstance as well as its relation to other grounds for refusal to accept an evidentiary motion. Other considerations focus on the proceeding concerning an obstructive evidentiary motion, especially the issue of appropriate substantiation of a procedural decision. The author also discusses general issues of misusing procedural rights directly connected with the main topic.

Keywords: evidentiary proceeding, evidentiary motion, procedural rights misuse, procedural obstruction

Cytuj jako:

Kosonoga J., *Oddalenie obstrukcyjnego wniosku dowodowego [Dismissal of an obstructive evidentiary motion]*, „Ius Novum” 2019 (Vol. 13) nr 1, s. 7–25. DOI: 10.26399/iusnovum.v13.1.2019.01/j.kosonoga

Cite as:

Kosonoga, J. (2019) 'Dismissal of an obstructive evidentiary motion'. *Ius Novum* (Vol. 13) 1, 7–25. DOI: 10.26399/iusnovum.v13.1.2019.01/j.kosonoga